

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМ ФІНАНСУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

У статті досліджено якість житлово-комунальних послуг, проблеми у функціонуванні комунального господарства, основні труднощі у фінансовому забезпеченні житлово-комунального господарства, проблеми його фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Ключові слова: податкова політика, бюджетна політика, фінансове оздоровлення, енергозбереження, комунальне господарство, підприємство, житлово-комунальні послуги.

I. Вступ

Недоліки у фінансовому механізмі розвитку житлово-комунального господарства (далі – ЖКГ) призводять до значного відставання в оновленні та модернізації інфраструктури, що негативно впливає на якість, надійність та вартість послуг, викликаючи все більше соціальне напруження у суспільстві.

II. Постановка завдання

Мета статті – здійснити аналіз проблем фінансування житлово-комунального господарства України.

III. Результати

Теоретичні та прикладні аспекти державної політики у сферах державного і регіонального управління розвитком житлово-комунального господарства досліджено у наукових працях багатьох учених-економістів і практиків. Вагомий внесок у розвиток цієї проблематики зробили Б. Данилишин, В. Дорофійенко, Т. Качала, С. Корнійчук, В. Лобас, І. Осипенко, В. Пила, О. Рибалко, Д. Стеченко, Ю. Хівріч та ін. Проблемами розвитку і реформування ЖКГ займалися І. Галиця, С. Дзезик, В. Кучеренко, В. Ніколаєв, Т. Рибалка, О. Харламова, Л. Чернишова.

Житлово-комунальне господарство та всі його підгалузі переживають складний період. Кожний третій житловий будинок потребує капітального ремонту. В аварійних та старих будинках проживають 202,4 тис. осіб. Майже у 85% житлових будинків підвищеної поверховості (10 поверхів і вище) система протипожежного захисту не працює. Потребують заміни понад 20 тисяч ліфтів. Водночас на капітальний ремонт житлового фонду з місцевих бюджетів виділяється близько 1/6 частини від існуючої потреби.

Як засвідчують праці [2; 3], зараз в аварійному стані перебувають мережі водопостачання (33%), водовідведення (23%), теп-

лові мережі (18%). Найвні значні втрати води в процесі транспортування та розподілу: 30% – в середньому по країні й до 80% – у деяких містах. Термінової модернізації потребує близько 40% насосного обладнання, та й самі насосні станції систем очищення питної води й знезараження промислових і побутових стічних вод. У деяких областях зафіксовано випадки невідповідності проб питної води вимогам державного стандарту за хімічними і бактеріологічними показниками. Незадовільний технічний стан водопровідних мереж призводить до вторинного забруднення питної води й загрози виникнення інфекційних захворювань. Мають низький ККД 37% котлів, призначених для забезпечення теплом багатоквартирного житлового фонду.

Якість житлово-комунальних послуг погіршується щороку. Так, не цілодобово, а за графіком подається питна вода у половині міст з більше, ніж 100-тисячним населенням, порушуються терміни початку і закінчення опалювального сезону, послуги із централізованого теплопостачання надаються з відхиленням від нормативних вимог. У більшості міст улітку взагалі відсутнє гаряче водопостачання, а в деяких – і централізоване постачання гарячої води [4, с. 76].

Потребують заміни 82% рухомого складу міського електричного транспорту та більше ніж 35% трамвайних колій, контактної та кабельної мереж, 70% автотранспорту у сфері благоустрою тощо. В аварійному стані перебуває понад 15% мостів та шляхопроводів, третина – не відповідає нормам за габаритами чи вантажопідйомністю. Близько 11% становить площа природного та техногенного підтоплення міських територій. Термінового ремонту або реконструкції потребують 50% захисних споруд морського узбережжя. У селищах і більшості малих і середніх міст виділяються мізерні кошти на зовнішнє освітлення та озеленення вулиць (у 2010 р. видатки з місцевих бюджетів ста-

новили лише 52 млн грн). Не відповідають санітарним нормам 48% полігонів для твердих побутових відходів. Ситуація ускладнюється виникненням несанкціонованих сміттєзвалищ: у 2010 р. їх утворилося понад 2,5 тис. [1, с. 56].

Загалом по країні більше ніж на 60% зношена комунальна інфраструктура, що за останнє десятиріччя призвело до зростання кількості аварій майже у 5 разів. Зростають питомі витрати енергетичних ресурсів під час виробництва й надання житлово-комунальних послуг, які у 2–3 рази більші, ніж у країнах Європейського Союзу.

Процеси модернізації та розвитку об'єктів житлово-комунального господарства потребують значних коштів. Наразі загальна потреба в інвестиціях у житлово-комунальну сферу становить понад 134 млрд грн. За іншими оцінками зарубіжних експертів, – до 250 млрд грн. У місцевих бюджетах катастрофічно не вистачає коштів на фінансування заходів у сфері житлово-комунального господарства. Так, наприклад, явно недостатні загальні інвестиції за рахунок усіх джерел на розвиток та утримання житлово-комунального господарства протягом останніх років становили близько 1,0 млрд грн, та з них лише половина – кошти з місцевих бюджетів [3, с. 5].

Разом із цим, відмова від технічного оновлення призведе до легко передбачуваних у край негативних наслідків: повсякчасні ремонти та усунення наслідків аварій на застарілому обладнанні підприємств, урешті-решт, висмокчуть з них, а в дійсності – з кишень споживачів – платників податків, такі самі кошти, яких вистачило б, можливо, на повну модернізацію виробництва. Отже, споживач фактично поступово сплачує у вартості послуг кошти, необхідні для здійснення модернізації, але не одержує її результатів – об'єкти ЖКГ залишаться зі зношеним, ще в гіршому стані, ніж було, обладнанням, а витрати на його експлуатацію при цьому продовжують неухильно зростати. Після здійснення модернізації та розрахунку з інвесторами й боргами, навпаки, експлуатаційні витрати могли би стати меншими, що навіть поставило би на порядок денний питання про зниження тарифів [4, с. 77].

Аналіз стану галузі (на прикладі основних підгалузей – теплоенергетики та водопровідно-каналізаційного господарства) показав стійкі негативні тенденції: скорочення обсягів послуг, зростання витрат, невідшкодованість їх тарифами, недоотримання доходів та нагромадження негативних результатів господарської діяльності підприємств.

Загальні фінансові проблеми галузі зводяться до кількох основних:

- наявності кредиторської заборгованості, переважно за енергоносії;
- наявності дебіторської заборгованості, переважно населення за спожиті послуги;
- неврегульованості деяких питань у фінансових відносинах із державою;
- заниженості тарифів, що не покривають операційних витрат та інвестиційної складової.

На початок 2010 р. загальна кредиторська заборгованість підприємств житлово-комунального господарства становила 7,7 млрд грн, на 01.11.2010 р. вона зросла на 500 млн грн і досягла 8,1 млрд грн [1, с. 99].

Загальна дебіторська заборгованість зросла упродовж 1996–2010 рр. майже у два рази, а з початку року – на 334 млн грн і становила близько 8,7 млрд грн, що дещо перевищує загальну кредиторську заборгованість. Дебіторська заборгованість майже в 1,5 раза перевищує річний обсяг наданих послуг підприємств галузі. Найбільшим боржником за спожиті послуги є населення, яке заборгувало підприємствам теплопостачання, водопостачання і водовідведення 5,8 млрд грн [1, с. 122].

Борг споживачів підприємствам комунальної теплоенергетики зростає щорічно на 200 млн грн і сягнув 4 млрд грн, а борг за надані послуги водопостачання та водовідведення зростає на 360 млн грн і становить сьогодні близько 3 млрд грн. У загальній заборгованості підприємств теплопостачання, водопостачання і водовідведення близько 50% становить заборгованість за природний газ і електроенергію. Рівень нагромадженої заборгованості за газ дорівнює майже річному обсягу оплачених послуг з теплопостачання, а заборгованості за електроенергію – понад 60% річного обсягу оплачених послуг з водопостачання і водовідведення. Приріст загальної заборгованості галузі зумовлено переважно зростанням щорічної заборгованості за енергоносії (близько 500 млн грн/рік), яка складається з приросту приблизно однакових боргів – по 200–250 млн грн у підприємств теплопостачання за природний газ і у водоканалів – за електроенергію [1, с. 155].

Загальна дебіторська заборгованість і навіть лише заборгованість населення в сумі і за темпами приросту могла би покрити заборгованість за енергоносії. Однак на вирішення проблеми забезпечення поточних платежів за енергоносії і ліквідацію нагромадженої заборгованості впливають і інші фактори, які мають бути проаналізовані в комплексі [4, с. 78]:

- дебіторська заборгованість (рівень збору поточних платежів, зменшення і ліквідація заборгованості населення, підпри-

- рівень матеріальних, трудових та інших виробничих витрат, ефективність використання майна, виробничих потужностей, фінансових ресурсів;
- рівень тарифів (покриття поточних і капітальних витрат або надання відповідних бюджетних дотацій, компенсація понесених раніше збитків у зв'язку з недосконалістю тарифів);
- модернізація теплового і водопровідно-каналізаційного господарства;
- державне регулювання галузі (порядок оподаткування підприємств житлово-комунального господарства, ціноутворення на енергоносії для підприємств житлово-комунального господарства).

Проблеми розрахунків за енергоносії пов'язані передусім з високою енергоємністю виробництва. Досвід переконує, що шляхом здійснення ефективних енергозбережних інвестиційних проектів її величина може бути зменшена на 20–30%, тобто на 300–350 млн грн у теплопостачанні та приблизно на 150–200 млн грн у водопостачанні і водовідведенні.

Якщо не буде знайдено фінансових джерел для поточних платежів підприємств за енергоносії і погашення нагромадженої заборгованості, інших механізмів вирішення проблеми, крім передачі майна за борги (реформування власності), не існуватиме.

Підприємства галузі недоотримують доходи за реалізовану продукцію внаслідок заборгованості населення, рівень оплат якого за отримані послуги становить 78% по теплу, 65% по водопостачанню і 71% по водовідведенню. Резерв збільшення поточних доходів за умов досягнення рівня оплати на кращих підприємствах (регіонах), наприклад, до 90 % означає надходження додаткових 230 млн грн на рік по теплопостачанню і 250 млн грн – по водопостачанню і водовідведенню [2, с. 6]. Таким чином може бути забезпечена повна поточна оплата за енергоносії.

Крім того, має бути ліквідована заборгованість держави перед підприємствами галузі. Так, великих фінансових втрат галузь зазнала і зазнає до цього часу через систему фінансування пільг, які значною мірою лягають на рахунок підприємств житлово-комунального господарства. Заборгованість бюджету по пільгах і субсидіях становить понад 2 млрд грн, які мають бути перераховані підприємствам або враховані у залік як сплата частини заборгованості за енергоносії.

Тарифна політика в регіонах залежить не від економічних, а від політичних чинників. При цьому немає взаємозв'язку між рівнем тарифів, рівнем сплати за надані послуги та

фінансовими результатами діяльності підприємств. Це означає, по-перше, що тарифи можуть бути підняті до вищого рівня і, по-друге, що збір платежів залежить здебільшого від організаційної роботи на місцях [4, с. 79].

У чинні тарифи не включено інвестиційну складову, що, враховуючи проїдання амортизаційних коштів, призвело до тривалого недоінвестування модернізації, нагромадження інвестиційних потреб підприємств галузі, а відтак – до зростання поточних енергетичних та інших витрат.

Щорічно приблизно 220 млн грн амортизаційних коштів підприємств теплопостачання і до 310 млн грн – підприємств водопостачання і водовідведення використовуються на поточні потреби. Мають бути знайдені інші резерви, а відповідну суму 530 млн грн щорічно треба використовувати за призначенням.

Адже планово-запобіжний ремонт у галузі поступився місцем аварійно-відновним роботам, витрати на які у 2–3 рази вищі. Таким чином, інвестиції здатні зменшити обсяг аварійних робіт, принаймні, на 200 млн грн на рік.

Конкретний обсяг інвестицій, джерела і механізми фінансування, більш точний вплив результатів здійснення проектів на енергетичну складову у вартості послуг має бути визначено у регіональних і галузевій інвестиційних програмах. При цьому варто враховувати, що ефективність інвестицій підвищуватиметься із випереджальним зростанням вартості енергоресурсів стосовно вартості комунальних послуг [4, с. 80].

На жаль, в Україні відсутні економічні стимули для залучення інвестицій у комунальну галузь. Недосконаліми є і механізми забезпечення гарантій для залучення позичених коштів. Фінансові та кредитні установи не розглядають комунальну галузь як інвестиційно привабливу через значну фінансову нестабільність. Відсутність гарантій обмежує використання альтернативних механізмів фінансування довгострокових проектів за рахунок випуску облігацій, фінансового лізингу із залученням виробників обладнання або енергосервісних компаній, а також інвестиційних коштів приватного сектору.

Отже, за рахунок підвищення платіжної дисципліни, використання внутрішніх резервів підприємств і встановлення економічно обґрунтованих тарифів щорічно можна отримувати понад 1,1 млрд грн додаткових коштів, що достатньо для покриття дефіциту поточної сплати за енергоносії (понад 400 млн грн) і здійснення амортизаційних заходів (530 млн грн).

IV. Висновки

Підприємства житлово-комунального господарства перебувають у стані важкої системної кризи, яка зумовлена технічними, організаційними, фінансовими та юридичними проблемами. Споживачі фактично поступово сплачують у вартості послуг усе більші суми, зіставні із сумами, необхідними для здійснення модернізації. При цьому об'єкти ЖКГ залишаються у ще гіршому стані, а витрати на їхню експлуатацію продовжують неухильно зростати і переносяться на споживачів. Так, витрати і тариф за останні 5 років зросли в середньому удвічі. Фінансові проблеми галузі зводяться до: наявності кредиторської заборгованості, переважно за енергоносії; дебіторської заборгованості, переважно населення за спожиті послуги; неврегульованості деяких питань у фінансових відносинах із державою; заниженості тарифів, що не покривають поточних витрат та інвестиційної складової. Значна частина фінансових проблем можуть бути вирішеними або пом'якшеними за

рахунок здійснення низки запропонованих організаційно-фінансових заходів.

Список використаної літератури

1. Житловий фонд України у 2010 р. / Статистичний бюлетень. – К.: Техніка, 2011. – 375 с.
2. Лебедев Н.Н. Реформирование жилищной политики (опыт и проблемы) / Н.Н. Лебедев // Новини житлової реформи та муніципальним реформам". – К.: МГО "Центр сприяння житловим та муніципальним реформам". – 2007. – Вип. 7. – С. 5–7.
3. Орловський В.А. Реформування житлово-комунального господарства в сучасних умовах / В.А. Орловський // Новини житлової реформи. – К.: МГО "Центр сприяння житловим та муніципальним реформам". – 2006. – Вип. 7. – С. 1–3.
4. Півень В.В. Методи розрахунку інвестиційної складової тарифів на комунальні послуги / В.В. Півень, О.М. Білянський // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: зб. наук. пр. – К.: КНУБА, 2005. – Вип. 14. – С. 76–83.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2012 р.

Фрич А.О. Современное состояние проблем финансирования жилищно-коммунального хозяйства Украины

В статье исследованы качество жилищно-коммунальных услуг, проблемы в функционировании коммунального хозяйства, основные трудности в финансовом обеспечении жилищно-коммунального хозяйства, проблемы его финансирования за счет средств местных бюджетов.

Ключевые слова: *налоговая политика, бюджетная политика, финансовое оздоровление, энергосбережение, коммунальное хозяйство, предприятие, жилищно-коммунальные услуги.*

Frych A. The modern state problems of financing of housing and communal services of Ukraine

The author examines in the article a quality of housing and communal services, problem in functioning of communal economy, basic difficulties in the financial providing of housing and communal services, problem of its financing due to money of local budgets.

Key words: *tax politics, fiscal policy, financial making healthy, energy-savings, communal economy, enterprise, communal services.*